

Wara z granic (1831)

Opracowanie historyczno-literackie

Wara z granic (1831/2020)

muzyka: autor nieznany (na melodię mazura)/Marcin Ritter (dla Koncert Niepodległości)

słowa: Maurycy Gosławski

„Wara z granic” – polska pieśń z Powstania Listopadowego. Autorem słów był poeta i powstaniec Maurycy Gosławski¹. Napisał je po bitwie pod Grochowem 25 lutego 1831 roku. Melodię wziął z ludowego mazura. Po drugiej bitwie pod Wawrem Gosławski zmienił tekst na bardziej kpiarski, który wydano w 1833 roku jako „Mazur podolski”. Utwór z czasem doczekał się kolejnych przeróbek, w tym min. Ludwika Waryńskiego jako „Mazur kajdaniarski”.

Nota historyczna

Bitwa pod Grochowem (bitwa o Olszynkę Grochowską²) była jedną z największych i najkrwawszych bitew Powstania Listopadowego. Było to starcie między wojskiem polskim, które w sile około 40 tysięcy na przedpolach Pragi zastąpiło drogę Rosjanom idącym na Warszawę w sile 60 tysięcy. Polakami oficjalnie dowodził książę Michał Radziwiłł³. Ponieważ nie był on wojskowym, realną komendę sprawował napoleoński weteran – generał Józef Chłopicki⁴.

¹ Maurycy Gosławski (ur. 5 października 1802 we Franpolu, na Podolu, zm. 17 listopada 1834 w Stanisławowie) – polski poeta, uczestnik kampanii tureckiej, powstaniec listopadowy. [Artykuł na Sławni Ludzie Stanisławów](#), [Strona na Wikipedii](#)

² Bitwa o Olszynkę Grochowską – jedna z najkrwawszych bitew powstania listopadowego. Miała miejsce 25 lutego 1831 roku (według kalendarza juliańskiego 13 lutego), czyli w tym samym czasie, co bitwa pod Białoleką. [Artykuł na Muzeum Historii Polski](#), [Artykuł na Wojsko Polskie](#), [Artykuł na Historia RP](#), [Artykuł na Historia Do Rzeczy](#), [Strona na Wikipedii](#), [Felieton na Polskie Radio](#)

³ Michał Gedeon Hieronim Radziwiłł herbu Trąby (ur. 24 września 1778 w Warszawie, zm. 24 maja 1850 w Warszawie) – książę, generał wojsk polskich, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej, wojen napoleońskich. Naczelnny Wódz w powstaniu listopadowym, senator-wojewoda Królestwa Polskiego (kongresowego) od 1825 roku, senator-kasztelan Królestwa Polskiego w 1822 roku. [Strona na Wikipedii](#)

⁴ Józef Grzegorz Chłopicki herbu Nieczuja (ur. 14 marca 1771 w Kapustynie, zm. 30 września 1854 w Krakowie) – generał dywizji Wojska Polskiego, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej, wojen napoleońskich, powstania listopadowego; baron cesarstwa, baron w Królestwie Polskim w 1820, wolnomularz. [Artykuł na Napoleon](#), [Felieton na Polskie Radio](#), [Strona na Wikipedii](#)

Bitwę na wschód od Pragi poprzedziły trzy starcia pod Stoczkiem, Dobrem i Wawrem. 20 lutego Rosjanie pierwszy raz zaatakowali Olszynkę Grochowską, która ze względu na swoje położenie była operacyjną „bramą do Warszawy”. Nieudolnie przeprowadzony atak o mało nie zakończył się katastrofą i wzięciem do niewoli rosyjskiego głównodowodzącego – feldmarszałka Iwana Dybicza Zabałkańskiego⁵. Po tej lekcji Rosjanie na 4 dni wstrzymali ofensywę

Generałowie Chtopicki i Skrzynecki wśród wojska. Mal. J. Suchodolski. Źródło: Cyfrowe Muzeum Narodowe w Warszawie

czekając na korpus generała Iwana Szachowskiego⁶. Kolejne starcie rozegrało się 24 listopada, kiedy to pułki Szachowskiego próbowały zdobyć Białołękę, bronioną przez oddziały generała Kazimierza Małachowskiego⁷. Rosyjski atak zakończył się chwilowym powodzeniem. Nadejście polskiej brygady generała Giełguda i przejęcie komendy nad zgrupowaniem przez generała Jana Krukowieckiego⁸ powstrzymało rosyjski atak, ale starcie patroli trwało przez całą noc. 25 lutego dowódcy obu stron otrzymali rozkazy przyjęcia obrony i prowadzenia działań opóźniających w czasie atak przeciwnika. Nad ranem Szachowski przekonany o przewadze Polaków zarządził odwrót. Kiedy jego sztab ostrzelała polska artyleria, nasze pułki stojące w pierwszej linii bez rozkazu ruszyły do ataku. Rosjanie zostali odrzuceni do Białołęki, po krótkiej walce utracili wieś i wycofali się do Nieporętu.

⁵ Iwan Iwanowicz Dybicz Zabałkański (ros. Иван Иванович Дибич-Забалканский, niem. Hans Karl Friedrich Anton von Diebitsch-Sabalkanski; ur. 13 maja 1785 w Wielkiej Lipie na Dolnym Śląsku, zm. 10 czerwca 1831 w Kleszewie koło Pułtuska) – rosyjski wojskowy, uczestnik wojen napoleońskich, głównodowodzący wojsk rosyjskich podczas kampanii bałkańskiej w latach 1828–1829 i powstania listopadowego; feldmarszałek. [Artykuł na Time Note](#), [Strona na Wikipedii](#)

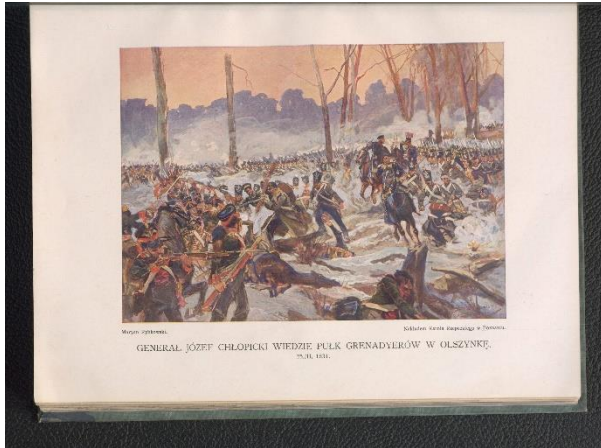
⁶ Iwan Leontiewicz Szachowski (ros. Иван Леонтьевич Шаховской, ur. 12 marca?/23 marca 1777, zm. 8 marca?/20 marca 1860 w Petersburgu) – rosyjski książę, generał piechoty i generał-adiutant. [Strona na Wikipedii](#)

⁷ Kazimierz Małachowski herbu Gryf (ur. 24 lutego 1765 w Wiszniewie k. Słonima, zm. 5 stycznia 1845 w Chantilly) – generał wojsk polskich, odznaczony w Księstwie Warszawskim Krzyżem Kawalerskim Orderu Virtuti Militari. [Strona na Wikipedii](#)

⁸ Jan Stefan Krukowiecki herbu Pomian (ur. 15 grudnia 1772 we Lwowie, zm. 17 kwietnia 1850 w Popnie) – polski generał, uczestnik wojen napoleońskich i powstania listopadowego, hrabia. [Artykuł na Time Note](#), [Strona na Wikipedii](#)

W tym samym czasie Dybicz bojąc się utraty oddziału Szachowskiego zaniechał planu obejścia polskich pozycji i rozpoczął frontalny szturm na Olszynkę.

Generał Józef Chłopicki wiezie Pułk Grenadierów w Olszynkę (25 lutego 1831). Mal. M. Rybkowski. „Pamiętna noc listopada czyli Dzieje wojny narodowej z r. 1830 i 31go”, Rzepecki Ludwik, 1915. Źródło: Polona

Kiedy jego sztab ostrzelała polska artyleria, nasze pułki stojące w pierwszej linii bez rozkazu ruszyły do ataku. Rosjanie zostali odrzuceni do Białółki, po krótkiej walce utracili wieś i wycofali się do Nieporętu. W tym samym czasie Dybicz bojąc się utraty oddziału Szachowskiego zaniechał planu obejścia polskich pozycji i rozpoczął frontalny szturm na Olszynkę.

Atak poprzedził potężny ostrzał rosyjskiej artylerii. Mimo wielkiej siły ognia nie zaszkodził on Polakom, gdyż był niecelnie

wymierzony i szedł za wysoko. Około godzin 9.30 rozpoczął się pierwszy szturm rosyjskiej piechoty. Został on w zacieklej walce odrzucony przez polską 2 Dywizję Piechoty generała Franciszka Żymirskiego⁹, osłanianą przez 3 Dywizję generała Jana Skrzyneckiego¹⁰. Kolejny atak Dybicz wsparł jęgrami z 25 Dywizji. Polska piechota w niezwykle zaciętym i krwawym boju znów utrzymała swoje pozycje. Do trzeciego ataku Rosjanie ruszyli aż 18 batalionami, szybko wspartymi przez kolejnych 7. Chwilę wcześniej do Olszynki przybył generał Chłopicki, który osobiście przejął dowodzenie. Mimo wielkiej przewagi wroga, zmęczenia i krwawych strat, piechota generała Żymirskiego kolejny raz stoczyła epicki bój, ale wobec wielkiej przewagi Rosjan zaczęła się cofać. Piechota Dybicza zajęła Olszynkę i wydawało się, że zwycięstwo Dybicza jest bliskie. Generał Chłopicki jednak nie odpuścił. Osobiście poprowadził przeciwko nim kontratak 9 polskich batalionów. Kolejnymi 4 batalionami wsparł go generał Skrzynecki. W strzaskanej kulami Olszynie kolejny raz zawrzała bój o zaciekłości wymykającej się ludzkiej wyobraźni.

⁹ Franciszek Żymirski herbu Jastrzębiec (ur. 5 października 1778 lub 1779 w Krakowie, zm. 25 lutego 1831 w Warszawie) – uczestnik Insurekcji Kościuszkowskiej i popowstaniowej konspiracji, weteran Legionów Polskich we Włoszech, oficer piechoty Księstwa Warszawskiego, generał polski, dowódca 2 dywizji piechoty, kawaler orderu Virtuti Militari. [Artykuł na Napoleon](#), [Artykuł na W Rodzinie](#), [Strona na Wikipedii](#)

¹⁰ Jan Zygmunt Skrzynecki herbu Bończa (ur. 8 lutego 1787 w Żebraku k. Siedlec, zm. 12 stycznia 1860 w Krakowie) – polski wojskowy, uczestnik wojen napoleońskich, generał armii polskiej i belgijskiej, wódz naczelny powstania listopadowego. [Felieton na Polskie Radio](#), [Strona na Wikipedii](#)

Grafika „Dyktator Chłopicki” J.N. Lewicki z 1830-1831 r. Źródło: Polona

Wspaniałą postawą zapisał się tutaj sławny „Czwartacy” – 4 Pułk Piechoty Liniowej pułkownika Ludwika Bogusławskiego. Rosyjska piechota załamała się, opuściła lasek i została odrzucona niemal pod stanowiska własnej artylerii. W krytycznej sytuacji Dybicz rzucił do kontrataku kolejne 8 batalionów ze wsparciem prawie dwustu dział. Polacy stopniowo słabli. Generał Żymirski został śmiertelnie ranny – kula armatnia urwała mu ramię. Rosjanie odzyskali Olszynkę. Chłopicki nie poddawał się i szykował kolejny atak, kiedy został ciężko ranny. Przekazał jeszcze Skrzyneckiemu rozkaz odbicia Olszynki, ale ten odmówił wobec znacznej przewagi

Rosjan i pod groźbą oskrzydlenia polskiego zgrupowania wydał rozkaz wycofania do Warszawy. Przekonany o rychłym zwycięstwie Dybicz postanowił dobić Polaków wielkim atakiem 28 szwadronów jazdy. Przygotowanie trwały jednak tak długo, że polskie dywizje zdążyły ustawić się w szachownicę batalionowych czworoboków, kiedy około godziny 16 spadły na nie rosyjskie szarże. Jazda Dybicza rozbiła kilka polskich batalionów, ale pozostałe stawiały zaciepły odpór i odparły Rosjan zadając im krwawe straty. Szczególnie odznaczył się tutaj 8 Pułk Piechoty Liniowej podpułkownika Ludwika Kierwińskiego. W odparciu rosyjskiej jazdy wydatnie pomogli raketnicy z kompanii raketników pieszych kapitana Skalskiego, których „race kongrewskie” skutecznie płoszyły rosyjskie konie. Polakom ułatwiło też sprawę to, że teren do szarży był nieodpowiedni dla ciężkiej jazdy. Przez polską pierwszą linię przebił się tylko 2 szwadron elitarnego pułku kirasjerów arcyksięcia Albrechta pod dowództwem podpułkownika Meyendorffa. Rosjanie zderzyli się jednak z kontrszarżą polskich ułanów z 2 i 5 Pułku. Kirasjerzy zostali całkowicie rozbici i tylko garstka wróciła na własne pozycje. Kiedy wzięto jeńców okazało się, że szeregowi żołnierze byli spojeni wódką, którą dla podniesienia morale wydano im przed szarżą. Załamanie się wielkiego ataku rosyjskiej kawalerii było faktycznym końcem walki.

Bitwa była krwawa dla obu stron. Rosjanom ubyło przeszło 10 tysięcy żołnierzy. Niektóre jednostki zostały praktycznie zniszczone. Największe straty poniósł Pułk Nowoingermanlandzki, który po bitwie liczył zaledwie 200 bagnetów oraz pułk kirasjerów arcyksięcia Albrechta, który stracił przeszło 80 % stanu wyjściowego.

Po polskiej stronie padło prawie 7 tysięcy żołnierzy. Największe straty (ok. 40% stanu) poniosła piechota generała Żymirskiego. Feldmarszałek Dybicz głęboko wstrząśnięty niezwykle zaciekłością polskiego oporu i własnymi stratami, wobec zapadającego zmierzchu nie atakował Pragi i wycofał się. Polacy przeszli do Warszawy, pozostawiając na Pradze tylko oddziały osłonowe.

Bitwa generalnie zakończyła się bez jednoznacznego rozstrzygnięcia. Strategicznie może być jednak uznana za polski sukces. Nie utrzymaliśmy placu boju, ale zatrzymaliśmy rosyjską ofensywę. Powstanie nie skończyło się w lutym i dzięki epickiej ofiarności wojska zyskało swoją szansę.

Analiza tekstu

Tekst pieśni ma w pierwotnej wersji pięć zwrotek bez refrenu. Maurycy Gosławski napisał utwór w stylistyce „prostej, wojackiej piosenki”, odwołującej się do najprostszych wyobrażeń i emocji. Pierwsza zwrotka to bezpośrednie ostrzeżenie zwrócone do „płatnych sług” (w domyśle – carskich) aby nie przekraczali polskich granic, aby „nie leźli w ogród cudzy”. Kara ma być prosta i skuteczna – połamanie nóg. Użyty w tej zwrotce wykrzyknik „wara” to lingwistyczna ciekawostka. Jest zapożyczeniem z języka niemieckiego od słów „wahr” (ostrożny) i „wahrnehmen” (uważać). Wspomniany w zwrotce ogród jest odwołaniem do chłopskiej symboliki (większość żołnierzy powstańczej armii była chłopskimi synami), w której Ojczyzna jest jak własny ogród i trzeba jej strzec przed obcymi szkodnikami.

Wymieniony w drugiej zwrotce generał Suchozaniet był wyższym oficerem rosyjskiej artylerii i brał czynny udział w wojnie polsko – rosyjskiej 1830 – 1831. Znany był ze swojej nienawiści wobec Polaków. Odwołanie się do Pragi jako przykładu tego, jak „bicz polski smaga” jest cokolwiek niejasne. Gosławski najprawdopodobniej nawiązał tutaj do samej bitwy pod Grochowem, stoczonej na przedpolach Pragi.

Trzecia zwrotka wspomina rosyjskiego głównodowodzącego Iwana Dybicza oraz jego szefa sztabu generała Karla Tolla. Nazwanie ich „włóczęgami w ruskiej (rosyjskiej) skórze” jest odwołaniem się do niemieckiego pochodzenia obu dowódców.

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

Wspominane tutaj „Bałkany” odnoszą do wojny rosyjsko – tureckiej z lat 1828-1829, w której brali udział Dybicz, Toll i część pułków, które poprowadzili przeciwko Polakom. Gosławski jednoznacznie deklaruje, że tutaj nie będzie jak na tamtej wojnie, a najeźdźców czeka drugie „Psie Pole” – jest to wspomnienie legendarnej bitwy z Niemcami z czasów Bolesława Krzywoustego.

Czwarta zwrotka to jednoznaczna deklaracja, że Polacy nie dadzą się przekupić („nie złotem do fortecy”), a wroga czeka tutaj ostre bicie. Tekst kończy odwołanie do rycerskiej tradycji obrony granicy „z mieczem w ręku”.

Autor opracowania: Piotr Pacak

Opracowanie utworu „Wara z granic” dostępne jest na licencji CC-BY.

ŚPIEWNIK **NIEPODLEGŁOŚCI**

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach Programu „Patriotyzm Jutra”.